

specificity of the motivation of the senior pupils' participation in the work of the group, its influence on the satisfaction of the need for self-determination and self-realization is shown. The proposed program of the literary-dramatic workshop with the elements of students' psychological training is based on the development of senior pupils' creative abilities, ability to reflect, self-cognition and implementation of one of the most relevant social and physical needs – the need for self-determination and self-realization.

Forms of work on psychological study of students are very active and are introduced through the prism of an individual approach, the choice of individual means of influence and. They are conditionally divided into: psychological and pedagogical (for example, conversations: reproductive, problematic, analytical, disputes, work with artistic texts); psycho-diagnostic (tests, questionnaires, experiments, etc.), psychological and artistic (stage literacy in exercises and etudes, exercises and tasks for the development of imagination and acting vision, work on the role, etc.), psycho-correction (training on the material of adjoining arts, psychological and artistic complex of exercises for self-cognition, self-determination, self-realization in communication and creativity, a method of psychological analysis of life situations).

The conducted research makes it possible to find out the psychological factors and conditions of the nature of their interaction in the process of satisfying the needs of high school students in self-determination and self-realization and can serve to determine the model of extracurricular activities that would contribute to self-identification and self-actualization of the senior pupil.

Key words: *extracurricular education, pedagogical interaction, self-determination, personality, self-realization.*

Стаття надійшла 31 травня 2018 р.

УДК 323/28:159.0

М. П. Козирєв

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОГО ТЕРОРИЗМУ

Визначено поняття тероризму, зокрема політичного, розкрито його психологічні ознаки. Проаналізовано сфери здійснення політичного тероризму, об'єктивні і суб'єктивні причини виникнення і функціонування цього явища. З'ясовано суто політичні причини сучасного політичного тероризму, охарактеризовано його види, способи і засоби досягнення цілей. Кваліфіковано терористичний акт як злочин міжнародного характеру. Розкрито тенденції розвитку сучасного політичного тероризму тощо.

Ключові слова: *тероризм, політичний тероризм, психологічні ознаки, сфери застосування, види, способи і засоби, тенденції сучасного політичного тероризму.*

Постановка проблеми. В нинішніх політичних реаліях тероризм становить важливу проблему що для міжнародної спільноти загалом, що для окремих регіонів, країн, особистості зокрема. Своєрідність політичного тероризму полягає в тому, що через загрози та (або) застосування насильства до державних і громадських діячів, владних структур, політичних суб'єктів, знищення та руйнування стратегічно важливих економічних, інфраструктурних об'єктів, намагання озброїтися новітніми засобами масового ураження нагнітається атмосфера страху в суспільстві, втрачається відчуття безпеки, з'являється невпевненість у спроможності державних структур забезпечити мир і спокій, захист здоров'я і життя пересічних громадян тощо.

Стан дослідження. Сучасні наукові розвідки свідчать про те, що феномен політичного тероризму викликає зацікавленість учених, зокрема, йому присвятили дослідження: М. Я. Лазарєв, В. К. Грищук (тероризм як тип політичної поведінки), Д. В. Ольшанський, А. Дорошенко (психологія тероризму), О. О. Половко, Х. К. Солодовнікова (соціально-психологічні аспекти політичного тероризму), І. А. Кравчук, М. П. Требін (сучасний тероризм), В. Бушанський (критика демократії і політичний тероризм), О. М. Бардін (походження і корені тероризму), А. М. Деменко, В. С. Сідак (феномен тероризму в умовах глобалізаційної динаміки), О. М. Максимова (ресурсна база тероризму в сучасному світовому політичному процесі), В. С. Канцір, О. П. Дзьобань, В. Ткач (політичний тероризм і політичний екстремізм) тощо. Кожне з досліджень певною мірою пропонує зрозуміле та істотне наповнення цього феномена. Але, незважаючи на розмаїття поглядів, проблема вивчення психології політичного тероризму завжди належатиме до найактуальніших, оскільки його загрози стають дедалі більш руйнівними для суспільства, поширюються на всі його сфери, стають актуальними для кожної людини.

Мета статті – розкрити психологічні аспекти феномену політичного тероризму, з'ясувати його соціально-психологічну природу.

Виклад основних положень. Тероризм (з лат. *terror* – жах) – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших зазіхань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

Особливим видом тероризму є політичний. На нашу думку, найповніше визначення політичного тероризму належить Г. Вардлоу: «...політичний тероризм – це застосування або загроза застосування

насильства з боку особи або групи осіб, що діють як на підтримку, так і проти існуючої влади, коли подібна акція спрямована на створення атмосфери крайнього занепокоєння і/або створення залякувального впливу на відповідну групу населення («мішень»), яка чисельно перевищує кількість безпосередніх жертв (тобто осіб, які постраждали в терористичній акції), з метою примусу цієї групи піти на відповідні поступки політичним вимогам, що висувуються терористами» [10, с. 16].

Політичний тероризм характеризується відповідними економічними, соціальними, моральними ознаками. *До психологічних ознак належать такі:* це форма організованого насильства; здійснюється примус доволі широкої соціальної групи, переважно суб'єктів політичної діяльності, а не безпосередніх жертв насильства; мета й цілі тероризму здебільшого не пов'язані з конкретними жертвами, котрі виступають засобами терористичної діяльності; тактична мета – привернення уваги до певної соціально-політичної проблеми, стратегічна – досягнення конкретних політичних результатів (свобода, незалежність, революція, звільнення засуджених й ін.); терористичні акти за своєю суттю є традиційними формами загально-кримінальних учинків; намагання суб'єктів терористичної діяльності паралізувати протидію з боку громадськості; знаряддям впливу є психологічний шок через усвідомлення людьми, що будь-хто може стати жертвою незалежно від політичного, соціального статусу, віку, національності, віросповідання тощо; нехтування та байдужість до правових, моральних, етичних норм, людського життя; розрахунок на ефект раптовості, неочікуваності та несподіваності; негайне виконання вимог, інакше реалізація погроз і здійснення насильства; здійснюється угрупованнями будь-якого політичного забарвлення; акти політичного тероризму супроводжуються оголошенням публічної відповідальності їх ініціаторами, є засобом досягнення мети, а не самоціллю; відсутність безпосереднього зв'язку між жертвою насильства й об'єктом впливу [7].

Серед *об'єктивних причин* цього складного, суперечливого явища сучасного світу насамперед виокремлюють такі [1]:

а) *нерозв'язаність національних або релігійних проблем*, що мають для конкретної соціальної, національної, релігійної чи іншої групи суттєве значення, пов'язане з її самооцінкою і самосприйняттям, традиціями та звичаями;

б) *війна або військовий конфлікт*, у межах якого терористичні акти стають частиною воєнних дій;

в) *наявність країн, соціальних, національних, релігійних чи інших груп*, що відрізняються від своїх близьких і далеких сусідів високим рівнем матеріального добробуту й культури;

г) існування, зазвичай, таємних організацій, зокрема релігійних, сектантських, які наділяють себе магічними й месіанськими здібностями, виробляють єдино правильне, як вони вважають, учення порятунку людства, докорінного покращення його життя, створення ладу загального добра, справедливості й добробуту або вічного порятунку душі тощо;

г) *невирішеність економічних і фінансових проблем*, зниження життєвого рівня, стан психологічного дискомфорту, тривоги й безвиході, гостре відчуття соціальної справедливості, незахищеності;

д) *нездатність державної влади*, її установ й інститутів, правоохоронних органів вчасно виявляти та знешкоджувати терористів і тих, хто готує терористичні акти;

е) *духовний занепад суспільства*, руйнація моральних цінностей, світоглядний вакуум;

є) *порушення прав і свобод людини*, представників певної соціальної, національної чи релігійної групи, принизливе, зневажливе ставлення до них, нежиття належних заходів для їх економічного та духовного розвитку;

ж) відносна *доступність зброї, засобів масового ураження* тощо.

Із-поміж суб'єктивних причин, що спричинюють сучасний політичний тероризм, найактуальнішими вважаються:

а) *наявність визнаних (можливо, частково виправданих чи обґрунтованих) владних намагань* у окремих осіб, груп чи організацій, коли їх прагнення суперечать усталеному соціальному порядку, нормам моралі й права;

б) *свідомий вибір терористичного насильства* для масової пропаганди власної діяльності і як найефективнішої зброї в боротьбі за владу з опонентом;

в) *підтримуване, позитивне ставлення до терористів* їх соціального оточення, населення, окремих груп; посилення впливу неформальних норм, що криміналізують суспільні відносини, за яких право як соціальний інститут не забезпечує адекватний рівень життя, здоров'я та майна значної частини населення;

г) *підміна понять про порядок і справедливість*, утвердження принципів поведінки, у межах яких насильство стає «законним» засобом досягнення політичних й інших цілей;

г) *звернення до духовної спадщини* політичних, релігійних та інших організацій екстремістської спрямованості, для яких культ сили й зброї вважається обов'язковим елементом побуту і способу життя;

д) усвідомлення себе національними й релігійними спільнотами як пригноблених, позбавлених прав і свобод, відчуття необхідності захисту будь-якими засобами;

е) створення образу ворога, що стає об'єднувальним підґрунтям для осіб, схильних до екстремістських дій;

є) бажання продемонструвати іншій соціальній, національній, релігійній групі власну перевагу й одночасно залякати її руйнуванням історичних, культурних, моральних, гуманістичних цінностей тощо [1].

Окремою групою виступають суто політичні причини сучасного політичного тероризму. До них належать: репресії з боку правлячої еліти щодо опозиційних політичних партій; нав'язування панівною елітою нетрадиційних для певного суспільства соціально-політичних нововведень; загострення внутрішньополітичних конфліктів усередині держави; зіткнення політичних інтересів держав у будь-якому регіоні; помилки в національній політиці; цілеспрямоване розпалювання національної ворожнечі окремими людьми, групами, партіями; агресія щодо іншої держави та її окупація, що здебільшого спричиняє озброєний опір мирного населення (партизан), яке використовує терористичні методи (вибухи на важливих об'єктах, підпали й ін.); заохочення тероризму на рівні державної політики; незадоволеність діяльністю уряду іноземних держав, з огляду на те що чиняться терористичні акти проти його представників й установ [9].

Політичний тероризм здійснюється як боротьба підпільна, насильницька, цілеспрямована, керована, ідеологізована. Жертви терору можуть бути випадковими або вибірковими (представляючи собою символи якихось інститутів). Терористичний акт виконує функції залякування визначеної категорії осіб або пропаганди ідей терористів. Терористичну діяльність можуть вести терористи-одинаки, терористичні групи й організації (заразом міжнародні за державної підтримки).

Вирізняють такі види сучасного політичного тероризму, які мають певні психологічні відмінності:

– *етнічний тероризм*. Це організації етносепаратистського штибу, що переслідують політичні цілі: вихід з чинної політичної системи або розширення територій автономії, отримання особливого статусу, зміну політичної структури держави;

– *релігійно-політичний тероризм*. Це організації політико-релігійного спрямування, які переслідують суто політичні цілі, прикриваються релігійними гаслами, використовуючи мобілізуючий фактор релігії. Сюди ж можна віднести і релігійно-психологічний тероризм, за умови, що релігійні фанатики в своєму фанатизмі дійшли

до стадії зазіхань на політичні структури і політичну владу, прагнуть до політичних змін у суспільстві;

– *опозиційний тероризм*. Це опозиційні владі політичні партії (групи, організації), які стоять на позиціях зміни політичної системи. Загалом синонімом цього виду є поняття «опозиційний терор»;

– *революційний тероризм* (синонім «*революційний терор*»). Тут суб'єктом є антагоністичний клас чи класи, що використовують терористичні методи боротьби за політичну владу;

– *націонал-політичний (шовіністичний) тероризм*, суб'єктом якого є екстремісти-націоналісти. Змістом цього виду політичної боротьби стають терористичні акти (або систематичний терор), які підігріваються ненавистю і ворожнечею до інших націй (расизм і шовінізм). Прикладом може слугувати фашистський терор;

– *військовий тероризм* (синонім «*військовий терор*»). Це терористичні методи боротьби, які відбуваються на території військових дій. Йдеться не про порушення звичаїв і правил ведення війни, а про терористичний характер нападів на цивільне населення, що проводиться частинами збройних сил;

– *індивідуальний тероризм*. Суб'єкт – окремих індивід. Індивід здійснює терористичний акт (акти) з міркувань, зазначених у попередніх пунктах. У цьому разі цей вид належить до політичного тероризму, оскільки індивід має конкретну політичну мету, засновану на певній ідеологічній (ідейній) політичній орієнтації. Тероризм виступає як форма соціальної (девіантної за суттю) активності одиниць, спрямованої проти конкретних осіб;

– *диверсійний тероризм*, організатором акцій якого є таємні служби держав-супротивників. Диверсійні терористичні групи опираються часто на «п'яту колону» в ворожій державі та здійснюють провокаційні дії;

– *технологічний тероризм* – злочини, що вчиняються з терористичною метою із застосуванням зброї масового ураження або її компонентів, інших шкідливих для здоров'я людей речовин, засобів електромагнітної дії, комп'ютерних систем і комунікаційних мереж, включаючи захоплення, виведення з ладу і руйнування потенційно небезпечних об'єктів, які безпосередньо чи опосередковано загрожують виникненню надзвичайної ситуації;

– виділяють *кримінальний тероризм* злочинних мафіозних угруповань, який зазвичай не має чітко обраної політичної мети, поза-як її затьмарює бажання наживи (економічний мотив).

Окрім цього, виокремлюють такі типи *політичних терористичних рухів*: рухи націоналістичних, автономістських чи організацій ет-

нічних меншин; ідеологічні групи або таємні товариства, що прагнуть до різних форм «революційної справедливості або соціального визволення»; групи емігрантів чи вигнанців із сепаратистськими або революційними прагненнями щодо своєї батьківщини; транснаціональні банди, що користуються підтримкою деяких країн і діють в ім'я «світової революції» [10].

Терористичний акт кваліфікують як злочин міжнародного характеру у випадках, коли: терорист і особи, що потерпають від терористичного акту, є громадянами однієї держави або ж різних держав, але злочин здійснений за межами цих держав; терористичний акт спрямований проти осіб, що перебувають під міжнародним захистом; підготовка до терористичного акту проводиться на території однієї держави, а здійснюється він на території іншої; вчинивши терористичний акт в одній державі, терорист переховується в іншій, і постає питання про його видачу.

За засобами, що використовуються під час терористичних актів, розрізняють тероризм із застосуванням звичайних засобів ураження (це холодна і вогнепальна зброя, різні вибухові пристрої, складні системи зброї – літаки, танки, зенітні ракетні установки та інше) і тероризм із застосуванням зброї масового ураження (біологічної, хімічної, ядерної тощо).

За місцем здійснення терористичних актів тероризм буває наземний, морський, повітряний, космічний і комп'ютерний.

Тероризм багатогранний і виявляє дивовижну здатність пристосовуватися до будь-яких змін навколишнього світу.

Для сучасного політичного тероризму характерні такі психологічні ознаки: кількісне зростання терористичних актів, цинічність і жорстокість їх виконання; масштабність наслідків акцій, значна кількість жертв; високий рівень фінансування терористичної діяльності; використання різними державами окремих терористичних угруповань для розширення сфер геополітичного впливу; участь міжнародних терористичних організацій в поширенні свого впливу на інші регіони, активні спроби встановити контроль над територіями з багатими запасами енергоносіїв, корисних копалин; професіоналізм і підготовленість терористів на основі великого досвіду їх участі в різних конфліктах; інтернаціональний характер терористичних угруповань; наполегливі спроби заволодіння зброєю масового знищення для можливого її застосування; зв'язок тероризму з найманством; зростаюча технічна оснащеність найнебезпечніших терористичних угруповань; розмивання меж між внутрішньодержавним і міжнародним тероризмом; установлення стійких зв'язків між терористичними

організаціями і транснаціональною організованою злочинністю, насамперед наркобізнесом; намагання лідерів деяких терористичних організацій надати своїй діяльності характеру національно-визвольної боротьби; поява нових видів тероризму, зокрема інформаційного й електронного (комп'ютерного) [9].

Політичний тероризм для досягнення своїх злочинних цілей використовує з-поміж інших такі способи: вбивства – масові та індивідуальні; взяття заручників з метою висування політичних та економічних вимог; викрадення літаків; використання різних видів зброї, сучасних кібернетичних, космічних, інформаційних технологій, біоматеріалів, самогубців («суїцидальний метод») тощо.

Віднедавна простежується трансформація цільових установок терористів. Нерідко вони здійснюють терористичні акти, не висуваючи жодних вимог і не беручи на себе відповідальності за скоєні злочини. Завдання – завдати якомога більшої шкоди, не беручи до уваги людських жертв, посіяти паніку в суспільстві, спричинити у людей зневіру у спроможність політичної влади контролювати ситуацію і гарантувати спокійне й безпечне життя громадян.

Аналіз процесів світового розвитку та їх впливу на стан сучасного політичного тероризму дає змогу окреслити *деякі тенденції у його трансформації:*

– *зростання міжцивілізаційного та деструктивного характеру сучасного тероризму, поширення дій, спрямованих проти людства та загальнолюдських цінностей, руйнування матеріальних і духовних символів, масові отруєння, радіоактивне зараження та зараження небезпечними хворобами, поширення епідемій, прагнення терористичних угруповань до міжнародного визнання, зазіхання на різноманітні аспекти мирного співіснування та співробітництва держав;*

– *поширення спроб вирішення фундаментальних політичних проблем за рахунок силового примусу із застосуванням диверсійно-терористичних акцій, що доволі часто прикриваються ідеями зростання терористичної загрози з боку окремих держав чи виступають об'єктивною формою насилля в суспільно-політичних процесах;*

– *інтернаціоналізація тероризму як можливий негативний наслідок глобалізаційних процесів. Об'єднання сучасного тероризму є своєрідною мережею організацій, угруповань і рухів, розкиданих по всьому світу, дуже специфічних за своїм змістом, формами зв'язків і відносин;*

– *активізація політичного тероризму в демократичних суспільствах. Відсутність (або віртуальна відсутність) причин внутрішнього походження та тенденція до зростання зовнішніх причин сприяють*

у багатьох країнах вияву різноманітних форм політичного тероризму і на внутрішньодержавному, і на міждержавному та міжнародному рівнях;

– *зрощення тероризму з організованою злочинністю*, коли терористичні організації швидко пристосовують до своєї діяльності методи та техніку останньої; його індустріалізація, оскільки великі кошти не тільки вкладаються в терористичну діяльність, але й повертаються до вкладників прибутками;

– *професіоналізація тероризму*: спеціальні тренувальні табори, які мають тренувальну програму, відповідні технології, кваліфікованих інструкторів, що проходили підготовку в частинах спеціального призначення. Бойовики вивчають розвідку та контррозвідку, зовнішнє спостереження, використання спеціальних заходів; мають свої канали взаємодії та обміну інформацією, необхідні кошти, зброю, вибухівку, розроблені шляхи відходу тощо;

– *зростання релігійного фактора*. Найнебезпечнішим є релігійний тероризм, що ґрунтується на релігійному чинникові. Релігійні терористичні угруповання акумулюються навколо ідеї сповідання святості віри, без будь-якої терпимості чи жалю;

– *широкомасштабне застосування засобів масової інформації*. Терористичні організації широко використовують нові можливості, які надає їм сучасна техніка. Вони мають змогу виступати на радіо, телебаченні або надсилати повідомлення до друкваних видань, застосовувати мережі Інтернету тощо;

– *перетворення політичного тероризму як і боротьби проти нього на дедалі ідеальніший засіб політичних провокацій*, ефективний політичний інструмент суспільно-психологічного тиску на всіх рівнях (особистість, її спільнота, держава, регіон тощо), реалізації політичних інтересів певних державних, соціально-політичних (елітарних) кіл. Саме тому вони ставлять політичний тероризм на перше місце серед проблем людства, а боротьбу з ним (або віртуальну форму цієї боротьби) вважають найважливішим напрямом у світових, регіональних, міждержавних і внутрішньодержавних політичних відносинах;

– *поширення політтехнологічного тероризму* – тероризму, акти якого запроваджуються одними структурами (державними або недержавними), а подаються як вчинені іншими. Акти політтехнологічного тероризму розробляються та здійснюються в процесі впровадження так званого чорного піару та застосовуються завдяки подвійному підходу до оцінки соціально-політичних процесів та явищ, зокрема й політико-терористичного спрямування;

– *зростання воєнної складової тероризму*, поширення спроб оволодіти зброєю масового знищення або можливостей використання

сучасних засобів комунікації. Нині сучасні терористи здатні вести диверсійно-терористичні війни, брати безпосередню участь у доволі масштабних збройних конфліктах із застосуванням важкого озброєння та засобів масового знищення [2; 3].

Висновки. Політичний тероризм – соціально небезпечний феномен, який став невід’ємною складовою сучасного суспільства та суб’єктом політичного життя. Його характерні психологічні ознаки полягають у свідомому застосуванні насильства, залякуванні, вчиненні інших посягань на життя і здоров’я людей, заподіянні значної матеріальної шкоди чи настанні інших суспільно небезпечних наслідків, а також широкому поширенні інформації про хід та результати терактів, або про намір їх вчинення. Мета політичного тероризму сьогодні – це спеціально організований та професійно здійснюваний вплив на свідомість, почуття й волю людей задля досягнення політичних, економічних, релігійних, військових та інших цілей.

Психологія політичного тероризму за сучасних умов має істотний вплив на суспільно-політичні процеси та активно виявляється в нових формах прояву, що вимагає наукового обґрунтування його новітньої сутності та особливостей сучасних видів, отож становить мету наших подальших досліджень.

1. Агаєв Н. А., Карпов М. О., Єфімов В. В. та ін. Сучасний тероризм – причини і прояви. К.: Молода нація, 2005. 109 с.
2. Бахчеван Є. Ф. Основні поняття та характеристики сучасного тероризму. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 29–32.
3. Канцір В. С. Політико-психологічні особливості міжнародного тероризму. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 47. С. 313–319.
4. Медведев В. А. Террор как основание коммуникативной культуры XXI века. URL: <http://www.vilarmgu.ru / php/content.php?group=1&id=733>
5. Ольшанский Д. В. Психология террора. Екатеринбург: Деловая книга, 2002. 320 с.
6. Сідак В. С. Міжнародний та інформаційний тероризм у контексті загроз національній безпеці України. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 12. С. 12–15.
7. Солодовнікова Х. К. Соціально-психологічні аспекти тероризму: навч. посібник. К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. 71 с.
8. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навч. посібник / за заг. ред. В. К. Гришука. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 328 с.
9. Ткач В. Політичний тероризм як вид сучасного тероризму. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація*. 2012. № 1. С. 160–168.
10. Wardlaw G. Political Terroris: Theory, tactics, and counter measures. N.Y.: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1986. P. 16.

Kozyrev M. P. Psychological aspects of political terrorism

The concept of terrorism and, political terrorism is defined. Psychological peculiarities of political terrorism are highlighted – it is a form of organized violence; the exercise of pressure, coercion of social groups and individuals through innocent, direct victims of terrorist acts; calculation of the effect of suddenness, unexpectedness; the desire to provoke paralysis of power, society against resistance.

The objective and subjective causes of political terrorism include: unresolved national-religious problems, war or military conflict, unfair social inequality, declining living standards, inability of state authorities to prevent and combat terrorism, gross violation of citizens' rights and freedoms, the presence of secret terrorist groups, the choice of violence as a way of solving public problems, the substitution of the concepts of order and justice, the creation of an enemy's image – guilty of certain problems, repression, rejection of social innovation, errors in national policy, promoting terrorism at the national level. The following types of contemporary political terrorism are distinguished: ethnic, religious-political, oppositional, revolutionary, national-political, military, individual, sabotage, technological, criminal, etc. Modern political terrorism has certain psychological features: quantitative growth of human victims, cynicism and cruelty of execution, scale of destructive consequences, professionalism and preparedness of terrorists, international character of terrorist groups, their usage by individual states, etc.

The tendencies of modern political terrorism include: the growth of the destructive nature of terrorist actions, the internationalization of terrorism, its activation in democratic countries, the growth of organized crime, the use of mercenarism, professionalism, widespread use of the media, the spread of political-technological terrorism, etc.

Key words: *terrorism, political terrorism, psychological peculiarities, sphere of application, types, methods and means, trends of modern political terrorism.*

Стаття надійшла 31 травня 2018 р.

УДК 159.9

**Г. М. Лялюк,
О. Л. Христук**

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ
ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Проаналізовано соціально-психологічні наукові дослідження проблеми етнічної ідентичності особистості, виокремлено типи етнічної ідентичності. За результатами проведеного емпіричного дослідження визначено соціально-психологічні особливості етнічної ідентичності старшокласників